

Gideonsbergskyrkan

Antikvarisk rapport från ombyggnation och renovering

Gulmåran 1
Skerike-Gideonsbergs församling
Västerås stad
Västmanland

Lisa Skanser & Tobias Mårud

Gideonsbergskyrkan

Antikvarisk rapport från ombyggnation och renovering

Gulmåran 1
Skerike-Gideonsbergs församling
Västerås stad
Västmanland

Lisa Skanser & Tobias Mårud

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2017

Omslag: Del av fasaden mot väster. Foto Lisa Skanser.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande MS2012/02954.

ISBN 978-91-7453-543-3

Tryck: JustNu, Västerås 2017

Innehåll

Inledning.....	5
Historik med relevans för ärendet	6
Beskrivning av åtgärder.....	7
Värme och ventilation.....	7
Fönster.....	10
Lokalanpassning.....	11
Brandskydd, larm, utrymning och tillgänglighet.....	11
Övriga åtgärder	15
Pilgrimslabyrint	16
Klockstapel	18
Byte av golvbeläggning	20
Referenser.....	21
Otryckta källor	21
Tekniska och administrativa uppgifter	21
Bilagor.....	22
Bilaga 1. Källarvåning.....	22
Bilaga 2. Bottenvåning.....	23

Gideonsbergskyrkans läge, markerat med en röd ring. Utdrag ur Gröna kartan. Skala 1:50 000.

Inledning

Gideonsbergskyrkan genomgick under perioden maj 2015 till 2016/2017 en genomgripande renovering och ombyggnad. Tillstånd till arbetena gavs av Länsstyrelsen i Västmanlands län 2014-01-21 (dnr 433-5909-12). Västerås pastorat fick även tillstånd hos Länsstyrelsen i Västmanlands län för att anlägga en pilgrimslabyrint 2015-06-30 (dnr 433-3174-2015). Labyrinten anlades i samband med nämnda renovering och ombyggnad. Bygglov för åtgärderna beviljades av byggnadsnämnden i Västerås den 13 mars 2015 (beslutsnummer 2015-000453). I slutskedet av entreprenaden ansökte pastoratet om, och fick tillstånd till, byte av golvmaterial i ett rum (dnr 433-5485-16).

Gideonsbergskyrkan skyddas enligt 4 kap. Kulturmiljölagen (1988:950) enligt särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet 1990-04-19.

En antikvarisk förstudie och konsekvensbeskrivning genomfördes för att på ett tidigt stadium klargöra åtgärdernas påverkan på de kulturhistoriska värdena (Mårud 2013 och 2014).

Föreliggande rapport presenterar de arbeten som har utförts med antikvarisk medverkan. I övrigt hänvisas till underlagsmaterial, slutbesiktningsprotokoll samt arbets- och relationshandlingar. I rapporten är de olika invändiga åtgärderna sorterade tematiskt och refererar till den rumsnumrering som upprättats i samband med projekteringen, se ritningar i bilaga 1–2.

Gideonsbergskyrkans huvudentré från väster. Foto Lisa Skanser.

Historik med relevans för ärendet

Information till byggnadshistoriken nedan är hämtad ur *Kulturbistorisk karaktäristik Gideonsbergskyrkan* (Hammariskiöld 2006).

Egendomen Gideonsberg i dåvarande Badelunda socken inköptes 1939 av Västerås stad, för att kunna upplåta mer mark för bostäder i den snabbväxande staden. De första kvarteren bebyggdes i funktionalismens anda. Karakteristiska är den så kallade ASEA-stadens smala, parallellställda lamellhus, uppförda på plangjord mark. På 1950-talet blev bebyggelsen mer terränganpassad och punkthus och tre radhuskvarter uppfördes.

År 1955 bildades en arbetskommitté för att verka för en kyrka på Gideonsbergsområdet. Efter många års lokalt insamlingsarbete kunde kyrkobygget förverkligas. Första spadtaget togs hösten 1972 och första advent 1973 invigdes den färdiga kyrkan. Arkitekt Peter-Paul Hoffman engagerades för uppdraget och han ritade en låg kyrkobyggnad, underordnad omgivande lövträd och tallar som i möjligaste mån sparades. Kyrktomten utgör resterna av den park med gamla ekar och tallar som omgav Gideonsbergs herrgård (huvudbyggnaden revs 1954). Församlingslokalerna placerades delvis i ett souterrängplan. Kring en stomme av betongfackverk murades inre och yttre väggar av hårdbränt håltegel. Fönstersnickerierna tillverkades av tryckimpregnerat virke och målades med blå lasyr både invändigt och utvändigt. I nordväst står klockstapeln som utformades låg och enkel, 10 meter hög, för att inte konkurrera med ekar och tallar.

Kyrkorummet var ursprungligen inrett med ett enda, sammanhängande bänkkvarter. Golvkandelabrarna stod då i anslutning till bänkgavlarna mot sidogångarna, som symboliskt skulle återge Golgatavandringen. Predikstolen var placerad på korets södra sida och dopfunten på den norra. Ett sammanhållet bänkkvarter visade sig med tiden opraktiskt för verksamheten. Vid förnyelse 1986 delades bänkkvarteret så att kyrkorummet fick en mittgång. Samtidigt flyttades predikstolen från södra till norra sidan, där dopfunten tidigare stått. Denna flyttades längre norrut, närmare det veckade fönsterpartiet.

Exempel på underhåll som genomförts under åren är ommålning av fönstersnickerier och klockstapeln 1987, 1988 lagades församlingshemmets papptak och den senaste ommålningen av fönstersnickerier genomfördes 2006.

Beskrivning av åtgärder

De främsta anledningarna till åtgärderna i Gideonsbergskyrkan var församlingens behov av anpassning av lokalerna till dagens verksamhet samt behovet av byte av tekniska system som belysning, värme, ventilation och el. Samtidigt uppdaterades säkerheten genom att larm, brandskydd, utrymning och även tillgängligheten anpassades till dagens krav. Utöver detta utfördes andra åtgärder, kopplade till underhållsbehov eller församlingens önskemål. Till exempel har fönster- och dörrpartier renoverats och målats om. Åtgärder för att förbättra vattenavledningen från takfallen har gjorts och plåttaket har målats om. Omgivande mark och gångstigar har renoverats.

Värme och ventilation

Ny ventilationsdragning gjordes i huvudsak dolt, utom i lokaler som kontor m.m. där de drogs synligt av funktionsskäl. I Birgittasalen, rum 110, togs två av skåpen längs norra väggen bort – dessa flyttades till annan plats i huset. Detta för att göra plats för lokalens nya ventilation (floormaster) som förlades i nytillverkade skåp anpassade i utformningen till de befintliga skåpen.

Skåp i Birgittasalen, före åtgärd till vänster. Foto Tobias Mårud. Skåp efter åtgärd till höger. Foto Lisa Skanser.

Befintliga, skrymmande ventilationsaggregat demonterades i barnrum 013 och kontoret 014. Så även den tämligen klumpiga kanaliseringen genom rum 013 vilken ersattes med en ny kanal som var bättre anpassad till utrymmet. För att kunna komma åt de nya ventilationskanalerna byttes de flesta av de sänkta innertaken av gips till plocktak. Ventilation med tillhörande kanalisering i personalentré 018, pausrum 017 och i sakristian 104 visade sig bli mer skrymmande än förväntat. För att få till en mer estetisk lösning valdes därför att bygga in aggregat och kaneler med gips.

Taken i pausrum 017 (till vänster) och sakristia 104 efter åtgärd. Foto Lisa Skanser (till vänster) och Tobias Mårud.

För att utifrån tillgängliggöra fläktrummet, rum 021, exempelvis för externa entreprenörer när kyrkan är stängd, togs en ny dörröppning upp i södra fasaden. Där satt tidigare ett större ventilationsgaller vilket avlägsnades och öppningen vidgades. Vid uppsågning för demontering av ventgallret sågades en för stor öppning upp och därmed skadades tegel. Enligt överenskommelse skulle återanvänt tegel, från andra rivna väggar, användas vid reparation. Teglet är ett håltegel som murats med cementhaltigt bruk. Bruket satt mycket hårt och hålteglet var svårt att rengöra från bruksrester utan att spricka. Det var också svårt att bland det rivna teglet finna tillräckligt många stenar med dom ”rätta” sidorna bevarade. Beslut togs därför om att använda samma sorts tegelsten som användes till kassunen, en rödflammig sandad hålsten, från Wienberger AB Haga Tegelbruk. Som följd av den nya entrén till fläktrum 021 anpassades marken för att förenkla passage.

Bilden ovan visar ventilationsgallret innan dörrhål togs upp. Bilden till höger visar ny entré till fläktrum samt nytt galler i fasad och kassun öster om byggnaden. Foto Lisa Skanser.

För tilluften erattes det borttagna ventilationsgallret med en ny ventilationskassun strax öster om byggnaden med en kanalisering under mark. Ett ventilationsgaller tillkom också i tegelfasaden bakom kassunen. På grund av det nya ventilationssystemet har ett flertal av fasadens ventilationsgaller mist sin funktion, dessa sattes igen men själva gallren rengjordes och bevarades i fasaden. Samtliga äldre bevarade och nya galler i fasad samt galler i kassun och dess huv målades i röd kulör – RAL 3009, glans 40.

I foajén 101 och i rum för barn- och ungdomsverksamhet, rum 004, tillkom nya vertikalt monterade radiatorer, i foajén 101 svarta och i rum 004 vita. Radiator som monterades i trapphusets, rum 112, glasparti mot söder kom att skymma nedre delen av fönstret. Enligt handligarna skulle de vara vita men byttes ut till grå för att inte synas lika påtagligt.

I samlingsal 113, Birgittasalen 110, kontor 014 och i rum för barnverksamhet 013 byttes de gamla radiatorerna/konvektorerna ut. Vid rivning konstaterades att de haft en bärande konstruktion för inklädnaden. De nya konvektorerna medförde att inklädnaden behövde anpassas då öppningarna för luftgenomströmning inte var tillräckliga. Öppningsytan ökades genom att galler monterades i frontens nedre del enligt förslag i PM från Västerås Möbelfabrik 2015-03-13. Gallret är ett sträckmetallgaller, 6 × 4 mm, från Hävla bruk. Vissa konvektorskydd behövde också anpassas i djup. Befintliga lock på konvektorskydden var tänkta att återmonteras efter att de försetts med fler gallerförsedda slitsöppningar. Det fanns dock skador i den fanerade ytan eftersom de använts som avställningsyta och som fönsterbänkar. I rum 014 var de så pass skadade att beslut om nyttillverkning togs i tidigt skede. Då arbeten med övriga lock påbörjades visade det sig att det inte var möjligt att utföra åtgärden som det var tänkt på grund av dess konstruktion. De var tillverkade av fanerade spånskivor och faneren var mycket tunn, endast ca 1–1,5 mm. Själva spånskivan var torr och spröd så vid försök

att genomföra den tänkta åtgärden smulades spånskivan sönder och skadades. Istället nyttillverkades konvektorskyddens ovansidor. Spånskivor furufanerades, men med lite tjockare skikt än tidigare för att bli mer tåliga och gallren frästes i massivt furuvirke. I Birgittasalen 110 kunde de gamla locken återmonteras utan fler spår för slitsöppningar.

De nyttillverkade delarna ströks med en pigmenterad matt, vattenbaserad, träbets från Alcro. Brytbas FGL, recept BW (blue weak) 3,30, CW (charcoal weak) 21,0, YX (yellow oxid) 5,0 i förhållande till en burkstorlek på 0,9 liter. Blandningen motsvarar inte den tidigare kulören som var mer blåtonad och den vattenbaserade betsen har sugit ner i underlaget med ett ojämnt och flammigt resultat.

Konvektor-/radiatorskydd före och efter åtgärd. Foto Tobias Mårud (till vänster) och Lisa Skanser.

Närbilder på originallocken till konvektorinklädnaderna. Notera den mycket tunna faneren och att även gallerlitsarnas sidor är fanerade. Foto Lisa Skanser.

Nyttillverkat lock till konvektorinklädnaderna. Foto Lisa Skanser.

Fönster

I lokalerna som vetter mot söder behövdes avskärmning av solvärmen för att få ett dragligt inomhusklimat. Detta var tänkt att uppnås genom montering av solfilmsrullgardiner på insidan av fönstrens ytterglas. Under entreprenaden framfördes önskemål om att istället för rullgardiner montera nya isolerglaskassetter i befintliga bågar och det yttre glaset skulle vara solskyddsglas. Åtgärden skulle tillsammans med energivinsten vara mer ekonomiskt fördelaktig jämfört med kostnadskrävande solfilmsrullgardiner. Åtgärden bedömdes inte inverka negativt på byggnadens kulturhistoriska värden av både länsstyrelsen och medverkande antikvarie, bl.a. eftersom många rutor redan var utbytta och få glaskassetter i originalutförande fanns kvar. Fyra kvadratiske fönster med originalkassetter i norra fasadens övre del behölls av byggnadshistoriska skäl. Se bild intill.

Säkerhetsfilm var tänkt att monteras på samtliga lågt sittande glasrutor i fönsterpartier och dörrar för att uppnå glassäkerhet enligt BBR. I samband med att befintliga glaskassetter ändå byttes ut valdes istället okrossbart glas i de aktuella fönstren.

I samband med byte av glaskassetter i glaspartierna mot öster och söder upptäcktes att flera karmar var rötskadade. Detta var orsakat p.g.a. en olämplig konstruktion där regnvatten kunde tränga in mellan glasets klämlist och karmens bottenstycke. På sikt riskerade denna konstruktion att förkorta fönstersnickeriernas ålder ytterligare. Rötskador åtgärdades genom ilagning av friskt virke. För att förbättra konstruktionen togs beslut om att låta tillverka och montera smäckra droppbleck under glasen. På övriga horisontella trälistor i samma glaspartier var sådana droppbleck redan monterade. De nya utformades på likadant sätt som de redan befintliga. De gavs ett minimalt utstick, ca 5 mm, och målades in i fönsterkulören.

Bilden visar rötskador i karmbottenstycken. Foto Lars Pernhall.

Fönsterparti efter utbyte av glaskassetter och montering av plätbleck. Pilen anger exempel på var rötskador påträffades och var de nya droppblecken monterades. Foto Lisa Skanser.

Södra fönsterpartiet. Foto Tobias Mårud.

I fönsterpartierna var de vertikala karmkärnorna mellan glasen omgivna på tre sidor av relativt tunna lock, 10 mm, spikade i kärnan. I partiet som vetter mot söder var locken i generellt dåligt skick. Det var inte möjligt att demontera dem utan att de sprack sönder på grund av torksprickor och röttskador. Därför gick det heller inte att på ett rimligt sätt renovera och återmontera dessa så som det var tänkt. Lockdelarna betraktades som offerdelar och beslut togs om att byta ut dem mot nya i likadant utförande. Kärnorna demonterades och kontrollerades. Baksidan grundades, nya hyvlade lock anbringades med samma infästning som tidigare.

Lokalanpassning

Rum 014 fick en förändrad funktion genom att det inrättades som kontor med telefon- och kopieringsrum. Det innebar att pentryt som tidigare fanns där revs. De intilliggande utrymmena mot öster, rum 017 och 018, fick delvis ändrade funktioner då de iordningställdes som pausrum, personalentré och ny wc istället för kombinerad entré och vaktmästeri. Mellan rum 017 och rum 018 togs en igensatt dörröppning åter upp. Vidare så fick entrédörren ett nytt dörrblad tillverkat likt övriga dörrar i fasad.

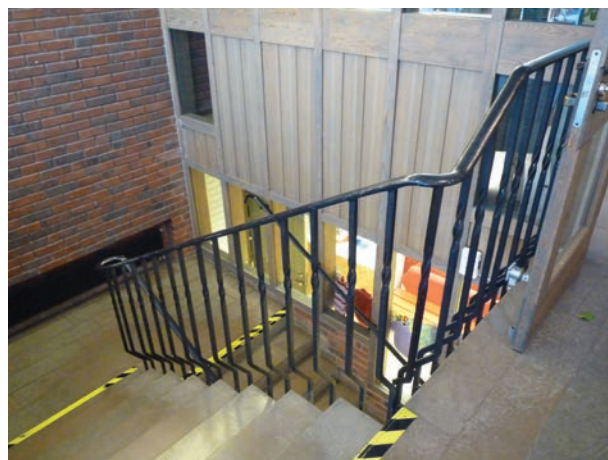
Nytt dörrhål togs upp in till samtalsrum 003, från kapprum 006.

Rum 105 blev konferens- eller mötesrum, men minskades något genom att väggen mellan sakristian 104 och rum 105 flyttades mot öster. En ny linoleummatta ersatte den tidigare plastmattan i rum 104 för att täcka den utökade golvytan. Mellan rum 104 och rum 105 saknades dörrblad, en ny dörr tillkom.

Mellanväggar till förråd i källarvåningen revs.

Brandskydd, larm, utrymning och tillgänglighet

De mest påtagliga åtgärderna som var kopplade till behovet av brandskyddsanpassning gällde trapphuset, rum 112, med dess trä och glaspartier. Här ingick byte av glas i såväl dörrar som glasvägg samt brandskyddsmålning av trä i dörrar och väggparti. Fabrikatet på brandskyddsfärgen var Eld & Vatten, Envirograf brandskyddsfärg, PH42 HW02 brandisolerande klar lack. Därefter applicerades en matt topplack.

Trä- och glasparti i trapphuset 112 före åtgärder. Foto Tobias Mårud.

Det nya brandglaset till trapphusets träparti är 17 mm tjockt, dubbelt så tjockt som det tidigare trådglaset. Urfräsning av fals för bredare glas var tvunget att göras. Det nya glaset monterades med små metalclips och dessa skulle försänkas ytterligare i falsen, alternativt klippas lite för att inte sticka upp. För att uppfylla brandkravet fick de dock inte vara mindre än 10 mm. Glasets kanter är folieinklädda av brandsäkerhetsskäl och det är likadant med den folien – den fick inte bli för smal p.g.a. brandkraven. Efter utfört arbete granskades resultatet. På samtliga glasrutor var både metalclips och folie synliga i högre utsträckning än vad som diskuterats. De nya glaserna hade likadana mått men i träpartiet finns variationer eftersom det är platsbyggt. Dessutom hade man vid återmontering av trälistor varit ovarsam och hammarslag var synliga i träet kring varje spikhål. Till viss del kunde lite folie skäras bort i efterhand och några clips justeras för att bli mindre iögonfallande. Sammantaget blev tyvärr åtgärderna på trä- och glaspartiet inte utförda med tillräcklig kvalitet och kompetens vilket fått negativa konsekvenser på den kulturhistoriskt skyddade och platsbyggda inredningen.

En mekanisk tröskel, för brandsäkerheten, monterades under dörren vid träpartiet, mellan trapphuset 112 och foajén 101.

Mellanrummen i trappräckets smide var för stora, vilket innebar risk för barn. Räcket sattes för med plexiglasskiva i en helt reversibel konstruktion.

Trapphuset efter åtgärder. Foto Lisa Skanser.

Närbild på glas- och träparti. Brandglasets foliekant är synlig. Bilden till höger visar den reversibla lösningen med plexiglas och krokar på trappräcket. Foto Lisa Skanser.

Direkt kopplat till brandskyddet var översynen och funktionen av utrymningsvägar samt tillgängligheten. Befintliga utrymningsskyltar byttes ut och kompletterades.

Säkerställandet av utrymningsvägar innebar kompletteringar på vissa dörrar. Huvudentrén dörrar kompletterades till exempel med tätninglistor, nödutrymning, nattlås och dörrautomatik. På flera dörrar var tanken att nya låskistor med splittspindellås skulle monteras istället för de befintliga låskistorna. På så vis skulle de bruneloxerade och kantiga mässingstryckena kunna behållas. Det visade sig att nya låskistor med splittspindellås inte kunde monteras. Alternativet var att byta dörrtryckena eller komplettera dörrarna med ett nödutrymningsbeslag. Dessa beslag fanns enbart i blankt förnicklat utförande. Frågan om var nödutrymningsbeslag verkligen behövde monteras utreddes noggrant och på flera ställen där det var föreskrivet visade det sig att beslagen inte var nödvändiga. På övriga dörrar valde man sedan att komplettera med nödutrymningsbeslag och samtidigt bevara dörrtrycket i originalutförande. På flera håll kompletterades dörrar med magnetuppställning, elslutbleck och kortläsare. Larmzoner och skalskyddet uppdaterades.

Huvudentré före och efter åtgärder. Foto Tobias Mårud (till vänster) och Lisa Skanser.

Utrymningsväg genom fönster i rum 013 (barnverksamhet) ändrades till utrymningsdörr. Det innebar att del av fönsterparti och radiatorskydd m.m. revs. Marken utanför den nya dörren anpassades för att underlätta utrymning. Ventilationsöppningarna i fasaden över den tidigare nödutrymningsfönstret sattes igen och panel monterades.

Utrymningsväg genom fönster i rum 013 (barnverksamhet) ändrades till utrymningsdörr. Foto Tobias Mårud (till vänster) och Lisa Skanser.

Markytor utanför entréer åtgärdades dels för att följa tillgänglighetskrav och dels för att det fanns ett renoveringsbehov. Åtgärden fick földeffekten att dörrarna behövde kapas i underkant. Mark utanför kyrksalens utrymningsdörr höjdes och belades med naturstensplattor, bl.a. för att förbättra kisttransport. Även utanför huvudentrén höjdes marknivån av tillgänglighetsskäl, och belades med likadana plattor. Stenen är en svart flammad gabbrosten från Finland benämnd Korpilahti. Där sten lagts vid entrén uppstod problem med regnvatten som stänkte upp på fasaden. Detta åtgärdades med en kopparplåt som monterades som stänkskydd på nedre delen av tegelfasaden.

Bilder på utförda markarbeten framför huvudentré och utanför kyrksalens utrymningsdörr. Foto Lisa Skanser.

Ny hiss installerades i ett utrymme som ursprungligen planerats för hiss. Befintliga dörrhåll breddades. Hissen är målad i svart kulör RAL 9005. Ett svartmålat sträckmetallgaller från Hävla bruk, 6 × 4 mm, är monterat i övre delen för ventilation.

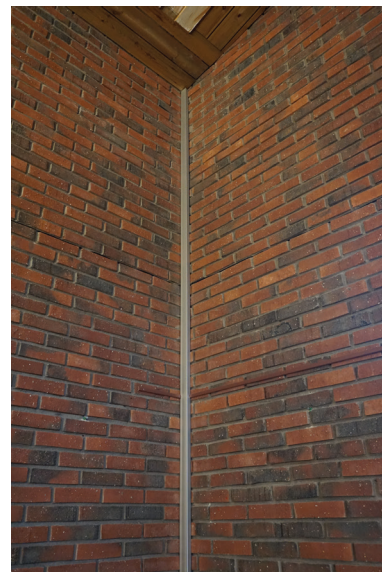

*Hissdörren i foajén på bottenplan.
Foto Låsa Skanser.*

Dörr mellan trapphuset och kapprum 006 anpassades bl.a. med svällist för barnsäkerhet.

Ny handikappanpassad wc inrättades i rum 107 och en ny dörr tillverkades. Rum 107 utgjordes tidigare av tre utrymmen – först ett rum med handfat och där innanför wc och städskrub. Väggar och dörrar mellan utrymmena revs.

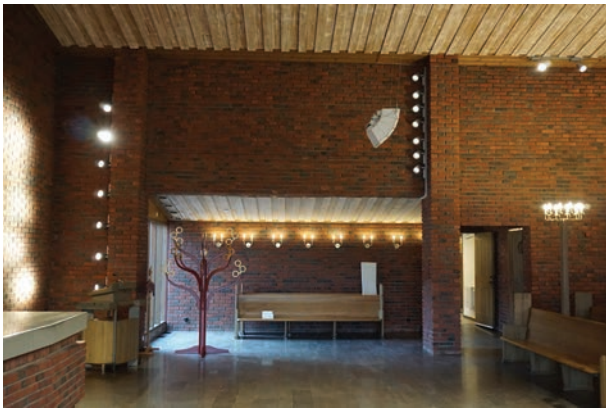
Elkablage och rökdeckarkablage i tak drogs i möjligaste mån dolt ovan innertak. Övriga kablar drogs i kabelkanaler av aluminium eller i några fall i kanaler av plast. I de fall plastkanaler monterades mot tegelvägg målades de in mot bakgrunden i NCS-kulör S6020-Y80R, Servalac Aqua hbl. Även en del tunna kablar klamrades direkt mot tegelvägg och dessa målades in med samma kulör.

Exempel på kabelskenor i kyrksalen. Foto Tobias Mårud.

Övriga åtgärder

Armaturer återanvändes i huvudsak men behövde i vissa fall flyttas. Några behövde bytas, men vid val av ersättande armaturer eftersträvades sådana som var så lika originalen som möjligt. För att svara mot det ökade ljusbehovet byttes ljuskällorna ut istället för armaturerna där så var möjligt. Befintliga spotlights i kyrksalen byttes och kompletterades med nya LED-spotlights. På vardera sida om koret var mässingslampetter monterade utmed väggarna. Några av dessa hade under årens lopp demonterats och flyttats runt. I samband med entreprenaden återmonterades de lampetter som kunde lokaliseras på ursprungliga platser.

Bilden till vänster visar nya spotlightskenor vid sidan av koret och i tak samt mässingslampetter i barnkyrkan. Bilden till höger visar återmonterade originalarmaturer i rum 013. Foto Tobias Mårud.

Entrédörren i källarplan restaurerades då den gamla dörren hade flertalet skador. Den befintliga dörrens inre stomme återanvändes men kläddes med ny panel i likadant utförande som tidigare.

Ytor och gångstigar kring byggnaden renoverades.

Generellt underhåll, av exempelvis golv-, vägg- och takytor, fönster, dörrar m.m har utförts. Invändigt ströks nya snickerier med en pigmenterad matt, vattenbaserad, träbets från Alcro. Brytbas FGL, recept BW (blue weak) 3,30, CW (charcoal weak) 21,0, YX (yellow oxid) 5,0 i förhållande till en burkstorlek på 0,9 liter.

Utvändigt målades med Alcro Bestå Täckfärg i en blågrå täckande kulör i likadan nyans som den tidigare, NCS S 7010-B10G. Ursprungligen har dock snickerierna varit betsade och likadana både invändigt och utvändigt. Plåttakets färg var kraftigt blekt och början till rostangrepp fanns. Plåten rengjordes, rostskyddsbehandlades med Alcro Metallprimer och målades om med Alcro Täckfärg metall, blågrå täckande kulör S 7010-B10G.

I barnlokalen, rum 013, fanns motivmålningar med Nalle Puh på väggarna. Dessa gjordes 2002 och 2004 av då anställd personal. Det fanns önskemål från nuvarande personal om att dessa skulle målas över med vit färg och eftersom de tillkommit efter byggnadens kulturhistoriska skydd förelåg inget hinder för detta.

Pilgrimslabyrint

Västerås pastorat ansökte och fick tillstånd från Länsstyrelsen i Västmanlands län att anlägga en pilgrimslabyrint intill kyrkans norra fasad i ett beslut daterat 2015-06-30 (dnr 433-3174-2015). Församlingen har profilerat sig som en pilgrimskyrka och labyrinten var ett led i att ytterligare förstärka denna profil. Utanför kyrksalens utrymningsdörr, i anslutning till den nya stenbelagda gången, anlades labyrinten. Tre storväxta tallar fick först fällas, två av dem var skadade och behövde på sikt ändå fällas då de bedömdes utgöra risk. Labyrinten skulle i möjligaste mån anläggas i marknivå, utförd som en markering i terrängen. Den gestaltades som en cirkulär yta belagd med samma slags natursten som valdes till den intilliggande stenbelagda gången utanför kyrksalens utrymningsdörr, svart korilathisten innanför en fris av storgatsten. Vid markarbetena konstaterades berg i dagen på den aktuella platsen. Beslut togs om att dels bila ner berget och att den kringgårdande storgatstenen skulle skäras för att nivån på labyrinten skulle vara densamma som på den stenbelagda gången intill. Marken behövde trots åtgärderna ändå byggas upp mer än det från början var tänkt. På grund av detta diskuterades de ändrade förutsättningarna med länsstyrelsen som bedömde att utförandet ändå följde villkoren i beslutet. Kring stenläggningen täcktes marken med jord som släntades ut och såddes med gräs. Plantering av två nya tallar gjordes även i anslutning till anläggningen.

Foto ur projekteringshandling av kyrktomten åt norr där pilgrimslabyrinten anlades.

Foto till vänster visar uppbyggnaden av labyrinten under arbetes gång. På bilden till höger syns de tre tallarna som fjälles för anläggandet av labyrinten. Foto Lisa Skanser.

Färdigställd pilgrimslabyrint, till vänster skymtar en av de planterade tallarna. Foto Lisa Skanser.

Klockstapel

Rötskador förekom i nedre delen av klockstapelns stolpar. Brickor kring bultarna var av klen dimension och hade skurit in i virket. Betongplintarna i mark skulle enligt de ursprungliga bygghandlingarna ha monterats med lutning för bättre vattenavrinning från dess ovansidor. Vid klockstapelns uppförande monterades de med ovansidan helt i våg vilket medfört att snö och vatten blivit liggande på ytan. Rötskadorna har troligen förvärrats på grund av denna konstruktionsmiss.

Flertalet skador fanns längst ner vid bultarnas infästning. Dessa åtgärdades genom att rötskadade delar sågades bort och erattes med en skiva av friskt virke som fälldes in och fästes med trälim. Bultarna återmonterades med nya muttrar och med nya större fyrkantiga brickor, för att motverka att de skulle tränga in i träet. Ett av stödbenen hade större skador och fick skarvas i med nytt virke. Den skarven limmades och skruvades med försänkta skallar som doldes av träplugg. Det nya ersättande virket valdes ut avseende kvistar och naturlig sprickbildning för att så gott som möjligt smälta samman med det omgivande virkets sprickbildning. Virket i klockstapelns är klingsågat och det nya virket gavs en yta som efterliknar klingsågning. Efter utförda trälagningar målades klockstapelns med likadan blågrå färg som tidigare vilken är densamma som för övrigt utvändigt trä.

Klockstapelns efter åtgärd, hösten 2016. Foto Lisa Skanser.

*Rötskador i nedre delen av klockstapelns ben.
De runda brickorna har trängt in i virket.
Foto Lisa Skanser.*

Lagningar av klockstapelns ben. Foto Lisa Skanser.

Lagningar av klockstapelns ben. Foto Lisa Skanser.

Klockstapelns ben efter reparation och målning samt med nya rektangulära brickor. Foto Lisa Skanser.

Byte av golvbeläggning

I entreprenadens slutskede upptäcktes ett problem med uppträngande markfukt i samtalsrum 003 beläget i källarvåningen. Västerås pastorat ansökte då om tillstånd i enlighet med 4 kap. Kulturmiljölagen om att få byta ut linoleummattan mot ett kalkstensgolv. Ett naturligt golvmaterial kan "andas" bättre än befintligt linoleumgolv. Orsaken till fukten är troligen ett problem med dräneringen vilket enligt uppgift kommer att utredas framöver (Lars Pernhall, muntlig uppgift 2016-11-08).

Rummet är beläget intill entrén vilken har en liknande typ av stenbeläggning. Den ursprungliga linoleummattan är ett tidsdokument och en del av kyrkoanläggningens gestaltning i dess helhet och hyser som sådan kulturhistoriskt värde. Golvbeläggningen är dock i det enskilda rummet inte av särskilt högt kulturhistoriskt värde och inte utpekad som kulturhistoriskt värdefullt i den antikvariska förstudien (Mårud 2014). En ändring av golvbeläggningen skulle medföra att verksamheten kan använda rummet i väntan på att fuktproblemen åtgärdas. Länsstyrelsen bedömde att åtgärden hade måttlig negativt påverkan på kyrkobyggnadens kulturhistoriska värde och beviljade därför ansökan den 2016-12-15 (dnr 433-5485-16).

Linoleummattan togs bort och ersattes med gråbrun borghamnskalksten. Stenarnas dimensioner anpassades efter storleken på befintligt kalkstensgolv i byggnaden. Stenarna lades med en tunn fog i likhet med entréns stenbeläggning och fogbruket pigmenterades gråbrunt. För att undvika tillslutning av golvet återmonterades inte socklarna.

*Linoleumgolv i rum 003 innan åtgärd.
Foto Lisa Skanser.*

*Golv i rum 003 och i entrén före åtgärd.
Foto Lisa Skanser.*

*Kalkstensgolv i rum 003 efter åtgärd.
Foto Lisa Skanser.*

*Golv i rum 003 och i entrén efter åtgärd.
Foto Lisa Skanser.*

Referenser

Otryckta källor

Hammarskiöld, R. 2006. *Kulturbistorisk karaktäristik Gideonsbergskyrkan*. Västerås stift.

Mårud, T. 2013. Gideonsbergskyrkan. Antikvarisk förundersökning. Stiftelsen Kulturmiljövård, Västerås.

Mårud, T. 2014. Gideonsbergskyrkan. Antikvarisk konsekvensanalys. Stiftelsen Kulturmiljövård, Västerås.

Muntlig uppgift, Lars Pernhall 2016-11-08

Tekniska och administrativa uppgifter

Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:	KM14135
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:	433-5909-12, 2014-01-21 433-3174-2015, 2015-06-30 433-5485-16, 2016-12-15
Uppdragsgivare:	Västerås pastorat
Landskap:	Västmanland
Län:	Västmanland
Kommun:	Västerås
Socken:	Skerike
Fastighet:	Gulmåran 1
Generalentreprenör:	Nordiska Byggkoncept AB (Nordikon)
Antikvarisk medverkan:	Lisa Skanser och Tobias Mårud, Stiftelsen Kulturmiljövård

